

Noten

- 1 www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/risicogroepen
- 2 De meest voorkomende zijn: longkanker, diabetes, hart- en vaatziekten, COPD en aandoeningen aan het bewegingsapparaat.
- 3 Longkanker en dementie staan hoog op de lijst van aandoeningen die zorgen voor het verlies van veel levensjaren.
- 4 De term ‘actor’ gebruik ik om aan te geven dat alle burgers gelijk zijn voor de wet, maar vanuit hun eigen functie en verantwoordelijkheid (bewust of onbewust) een eigen rol hebben binnen de volksgezondheid.
- 5 Een boek over Planetary Health dat gratis te downloaden is, <https://radbouduniversitypress.nl/site/books/m/10.54195/MNHN4052/>
Landelijk beleid is vastgelegd in Nederlandse mondiale gezondheidsstrategie 2023-2030.
- 6 www.greendealduurzamezorg.nl/
- 7 De termen ‘omgeving’, ‘setting’ en ‘context’ gebruik ik als synoniemen.
- 8 Op individueel niveau spelen uiteraard de [genen](#) van mensen een rol, maar op collectief niveau zijn genen minder van belang. De menselijke genen zijn de afgelopen jaren niet of nauwelijks veranderd, terwijl de levensverwachting wel is gestegen.
- 9 Hij concludeert op basis van onderzoek dat ‘medical treatment’ heeft gezorgd voor 4 à 5 extra levensjaren in de gestegen levensverwachting. Dus ongeveer 10 procent van de ‘extra’ jaren.
- 10 www.zorgvoorbeter.nl/thema-s/informele-zorg
- 11 Uiteraard ligt dat anders binnen sociale netwerken die de gezondheid beschadigen (geweld, criminaliteit). Dan zal de uitdaging zijn om de ‘gezonde’ delen van het netwerk te versterken.
- 12 www.regiobeeld.nl

Noten

- 13 Het lijkt erop dat de groei van de toename stabiliseert of zelfs gaat dalen: www.staatvz.nl. Dit geldt voor andere landen ook voor corona.
- 14 www.vzinfo.nl/overgewicht#node-overgewicht-samengevat
- 15 www.rivm.nl/rivm/kennis-en-kunde/expertisevelden/chronische-ziekten
- 16 De ziektelast wordt uitgedrukt in Disability Adjusted Life Years (DALY) en is opgebouwd uit het aantal verloren levensjaren (door vroegtijdige sterfte) en het aantal jaren geleefd met gezondheidsproblemen.
- 17 Deze cijfers worden veel gebruikt, maar zijn ook discutabel. Niet iedereen met een chronische ziekte is heel erg ziek. Mede daardoor kan het door pharma-, zelfhulp- en zorgindustrie worden gezien als een enorm potentieel. Extreem voorbeeld is de casus van pijn in de VS. Er was niet echt sprake van een 'pijnepidemie', maar Purdue Pharma wist met behulp van de Universiteit van Wisconsin wel dat beeld te creëren. Nu ontwricht de opiatenverslaving de Amerikaanse samenleving.
- 18 www.vzinfo.nl/ranglijsten/aandoeningen-op-basis-van-verlies-gezonde-levensjaren
- 19 Bron: www.vzinfo.nl/kosten-van-preventie
- 20 www.indexmundi.com/map/?v=30&r=eu&l=nl
- 21 <https://tinyurl.com/rivm-luchtverontreiniging>
- 22 Sinds 2011 loopt er in Amsterdam een cohortstudie onder duizenden mensen met verschillende etnische achtergronden die al veel resultaten heeft opgeleverd. Op de website zijn diverse publicaties te vinden, heliusstudy.nl/
- 23 Oorzakelijke verbanden zijn te claimen met Randomised Controlled Trials (RCT's), econometrisch onderzoek en case studies. RCT's zijn duur én werken met een controlegroep is niet altijd mogelijk. Je kunt bijv. niet de groep mensen die recht heeft op een uitkering splitsen in een groep die wel en een groep die geen uitkering krijgt. Econometrie is ook lastig om duidelijk één oorzakelijke factor op te sporen, want dan heb je heel veel data nodig en een lange tijdspanne. **Case-studies** kunnen vaak wel worden uitgevoerd, maar worden door de medische wereld niet serieus genomen omdat de bias (ruis) door onderzoeksopzet vaak een rol speelt.
- 24 Variërend van de jaren vijftig tot de jaren nul: de Scandinavische sociaal-democratische welvaartsstaten van de jaren vijftig tot de jaren zeventig; de Civil Rights Acts en de War on Poverty in de jaren zestig in de VS; democratisering in Brazilië in de jaren tachtig; Duitse hereniging in de jaren negentig; en de Engelse strategie voor gezondheidsongelijkheden in de jaren nul.

Meer gezonde jaren voor iedereen

- 25 <https://tinyurl.com/preventie-levert-meer-op>
- 26 Op basis van wetenschappelijk onderzoek heeft een wetenschappelijke werkgroep van de universitaire medische centra (NFU, 2022) acht principes opgesteld waaraan effectieve preventie moet voldoen. Deze zeven bouwstenen zijn daarin opgenomen. Omdat ik strategie zie als de activiteiten om een doel te bereiken, is een doel stellen al aan bod gekomen in hoofdstuk 2.
- 27 Ook de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR, 2023b) hanteert dit uitgangspunt.
- 28 www.loketgezondleven.nl/interventies-zoeken#/Overview
- 29 Jeugdgezondheidszorg wordt aangeboden via het consultatiebureau of is onderdeel van het centrum voor jeugd en gezin, in Amsterdam het ouder- en kindcentrum.
- 30 Deze registraties leveren data voor onder meer de regiobeelden en www.waarstaatjegemeente.nl.
- 31 Enerzijds is combineren relevant omdat de stapeling van problemen in een wijk en/of in gezinnen zorgen voor kwetsbaarheid. Anderzijds hebben zaken als de toeslagenaffaire laten zien dat het combineren van data ook grote gevolgen kan hebben in negatieve zin. Belangrijk dus om dit met duidelijke doelbinding en zorgvuldig te doen.
- 32 Qua toegankelijkheid is er wel verschil. Bijvoorbeeld dat er in bepaalde regio's in het ziekenhuis vaak geen plek is voor een bevalling. Het is goed om data over toegankelijkheid op te nemen in het regiobeeld.
- 33 Een deel van de kraamzorg zit in de aanvullende verzekering.
- 34 www.kansrijkestartnl.nl
- 35 Het RIVM is een onderzoek gestart naar de redenen waarom mensen wel/niet kiezen voor vaccinatie, www.rivm.nl/gedragsonderzoek/sociovox/over-sociovox
- 36 Er zijn gemeenten die dit al hebben besloten.
- 37 Op het consultatiebureau, bij het centrum voor jeugd en gezin of in de school.
- 38 <https://tinyurl.com/zwangerschap-en-depressie>
- 39 De GGD Hart voor Brabant is een van de GGD'en die deze werkwijze toepast, <https://tinyurl.com/geen-roze-wolk>
- 40 Geboortezorg omvat verloskundige zorg, gynaecologische zorg en kraamzorg.
- 41 www.groeigids.nl
- 42 www.gelijke-kansen.nl/schoolenomgeving

Noten

- 43 Als blijkt dat dit vooral scholen zijn die gespecialiseerd onderwijs bieden, dan kan daar binnen het jeugdbeleid rekening mee worden gehouden.
- 44 Steeds vaker wordt er ook gekeken naar het Nederlandse onderwijsstelsel, met onder meer de selectie op jonge leeftijd, en wordt het Finse onderwijsstel gezien als inspirerend voorbeeld.
- 45 Als er sprake is van schooluitval in het primair onderwijs is het uiteraard ook belangrijk om daarop te reageren
- 46 Focussen op schoolaanwezigheid.
- 47 Het programma Gezonde School werkt samen met JOGG. Zie box 6.1. In JOGG-gemeenten zijn meer Gezonde Scholen dan in niet-JOGG-gemeenten.
- 48 De ministeries van VWS, OCW, SZW en LNV maken het programma Gezonde School financieel mogelijk.
- 49 Wat mij betreft mag de lat wel wat hoger worden gelegd en mag een school zich pas Gezonde School noemen als er minimaal drie certificaten zijn behaald.
- 50 www.jijenjegezondheid.nl/
- 51 Samen met de Gezonde School-adviseur van de GGD kan de school op basis van dit profiel preventiekeuzes maken. Het is daarbij wel belangrijk om de cijfers uit het profiel te beoordelen naast de waarneming van de school zelf.
- 52 https://www.nji.nl/uploads/2022-11/Uitgebreide%20beschrijving%20De%20Gezonde%20Basisschool%20van%20de%20Toekomst_0.pdf
- 53 In het GALA wordt de ketenaanpak ook expliciet genoemd.
- 54 Ook op andere terreinen kunnen goedbedoelde, maar niet onderzochte, preventie-activiteiten schaden berokkenen. Zie artikel van Edwin Kruisbergen & Martha de Jonge, in *Tijdschrift voor Veiligheid* · July 2023. DOI: 10.5553/TvV/.000057
- 55 Op de website www.trimbos.nl is de meest actuele informatie te vinden over preventie van middelengebruik.
- 56 Veel verslavingsinstellingen hebben een preventie-afdeling. Een centrale website met betrouwbare informatie is www.jeugdverslavingszorg.nl
- 57 Voor cijfers over middelengebruik (roken, alcohol, gamen etc.) zie www.trimbos.nl
- 58 In mijn ogen zou het veel handiger zijn om landelijk vast te leggen wat onder basisondersteuning wordt verstaan (verantwoordelijkheid van het onderwijs) en wat concreet behoort tot het domein van de Jeugdwet, in plaats van in lokale situaties tot afspraken te komen zonder nadere kaders. In een brief aan de Tweede Kamer over ‘Verbeteraanpak passend

Meer gezonde jaren voor iedereen

- onderwijs en route naar inclusiever onderwijs' geeft de minister voor Basis- en Voortgezet Onderwijs en Media aan dat er een 'landelijke norm voor basisondersteuning' komt.
- 59 Zoals de grens van 18 jaar in de jeugdzorg.
- 60 Voor thema's als roken, alcohol en het gebruik van ultrabewerkt voedsel dienen op dit moment meer gezondheidsbeschermende maatregelen (hoofdstuk 10) ingezet te worden.
- 61 Sinds Morris' publicatie is het belang van beweging voor de volksgezondheid vaker bevestigd (Scherder, 2014; Ooms, 2020).
- 62 In de regiobeelden zal veel informatie verzameld zijn die hiervoor bruikbaar is.
- 63 www.regiobeelden.nl en www.dejuistezorgopdejuisteplek.nl
- 64 www.lezenenschrijven.nl
- 65 www.vitaalbedrijf.info
- 66 In 2012 kwam The Lancet met een serie artikelen over bewegen. In 2016 publiceerde het blad een update met nieuwe inzichten.
- 67 De kern: doe minstens 150 minuten per week aan matig intensieve inspanning, zoals wandelen en fietsen, verspreid over diverse dagen. Langer, vaker en/of intensiever bewegen geeft extra gezondheidsvoordeel. Doe minstens tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten, voor ouderen gecombineerd met balansoefeningen. Iets meer dan de helft van de bevolking voldoet niet aan deze richtlijnen.
- 68 www.bewegenwerkt.nl
- 69 www.kenniscentrumondervoeding.nl/algemene-informatie-en-signalering/
- 70 <https://tinyurl.com/yn6rj2tf>
- 71 Woningwet van 1901.
- 72 Deels gebaseerd op de gezondheidsmonitoren van de ggd'en. Het RIVM biedt via rivm.nl/data ook een schat aan informatie.
- 73 www.agendastad.nl
- 74 krachtigebasiszorg.nl/
- 75 Vanuit ZonMw wordt op dit moment onderzoek hierover gefinancierd, www.zonmw.nl/nl/gezonde-wijk
- 76 Informatie uit onderzoek voor beleidsmakers is te vinden bij www.zonmw.nl/nl/gezonde-leefomgeving
- 77 In dit hoofdstuk wordt een aantal activiteiten genoemd die in het BovenIJ plaatsvinden. Niet vanuit het idee dat ze uniek zijn, en niet om de suggestie te wekken dat andere ziekenhuizen dat niet doen. De auteur geeft uit zijn eigen praktijk concrete voorbeelden

Noten

omdat anders de terechte reactie van lezers kan zijn: wat doe je zelf aan preventie in het ziekenhuis?

- 78 Het overgrote deel wordt gefinancierd door zorgverzekeraars, die hun inkomsten voor een deel verkrijgen uit de premies van burgers.
- 79 Hieronder verstaan wij generalistische basis-ggz, gespecialiseerde ggz en zorg geleverd door de praktijkondersteuner-ggz.
- 80 Samen met het punt welke zorg niet meer geboden gaat worden. Zie ook hoofdstuk 2.
- 81 Er kan wel sprake zijn van andere kosten, zoals vervoer.
- 82 De acute zorg (ambulancezorg en spoedeisende hulp) heeft eigen regelingen.
- 83 www.diabetesfonds.nl
- 84 Er is een medische richtlijn multifactoriële valrisicobeoordeling.
- 85 voor cijfers en informatie over valongevallen zie www.veiligheid.nl
- 86 www.nza.nl/onderwerpen/preventie/valpreventie
- 87 Ruim dertig jaar geleden zijn er pilots geweest met wat toen ‘programmatische preventie’ werd genoemd.
- 88 www.welzijnoprecept.nl. Het programma is opgenomen in de Databank effectieve interventies en is beoordeeld op niveau 1. Het moet nog doorontwikkeld worden naar het hoogste niveau.
- 89 Individuele Plaatsing en Steun (IPS) heeft de hoogste erkenning, niveau 4. Er zijn sterke aanwijzingen voor effectiviteit.
- 90 www.medischcontact.nl 3 juli 2023.
- 91 www.trimbos.nl/aanbod/rookstopzorg/
- 92 Als er sprake is van overgewicht (BMI van 25 of hoger) óf van obesitas (BMI van 30 of hoger) in combinatie met risicofactoren.
- 93 Landelijk programma Gezonde voeding proef je, waar veel ziekenhuizen aan meedoen, goedezorgproefje.nl/
- 94 LOFIT (Leefstijlloket Om leefstijlgeneeskunde te Integreren in de behandeling van patiënten in het ziekenhuis) is een vierjarig onderzoeksproject gefinancierd door ZonMw, www.lofitleefstijlloket.nl
- 95 Zie ook Hart voor Vaten, signalement passende zorg voor mensen met hart- en vaatziekten, van het Zorginstituut Nederland.
- 96 Dat blijkt uit onderzoek in vijftien Nederlandse ziekenhuizen dat wordt gepubliceerd in het juli-nummer van het *Journal of the American College of Cardiology*.

Meer gezonde jaren voor iedereen

- 97 De cynicus zou zeggen: de vrijheid van de consument is in feite de vrijheid van de producent.
- 98 Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor 2021.
- 99 <https://tinyurl.com/72z5sxn>
- 100 <https://tinyurl.com/3cvrwtf4>
- 101 Strikt genomen produceert alleen de agrarische sector voedsel, de industrie verwerkt het. Deze haalt er vaak nuttige stoffen zoals vezels uit en voegt er suikers en vetten aan toe.
- 102 Net als de RVS zien we publieke gezondheid als synoniem voor volksgezondheid: de gezondheid van het volk (RVS, 2023).
- 103 Er zijn nog enkele organisaties met een wettelijke rol op het gebied van publieke gezondheidszorg. De Gezondheidsraad (GR) en de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) zijn formele adviesorganen van het Rijk. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) bewaakt de veiligheid van voedsel en consumentenartikelen.
- 104 O.a. Wet Publieke Gezondheid, Jeugdwet, Wet maatschappelijke ondersteuning
- 105 De term ‘infrastructuur’ komt uit de bouwwereld. Een bouwterrein moet een infrastructuur hebben met aansluitingen voor gas, licht, water, riolering en verkeer. Infrastructuur betreft hier, in dit hoofdstuk, randvoorwaarden voor effectieve preventie met een groot bereik, ongeacht de preventiedoelstellingen voor de komende paar jaar.
- 106 www.dejuistezorgopdejuisteplek.nl
- 107 In het GALA is geen aandacht voor het onderwijs en ook in de regioplannen is het niet expliciet zichtbaar.
- 108 www.vitaalbedrijf.info/over-ons
- 109 In Brabant, Noord-Nederland en Overijssel kan wellicht contact worden gezocht met de regionale SER-organisatie. Gezien het rapport van de SER (2023) en het thema Brede Welvaart zijn er aanknopingspunten.
- 110 www.gezondheidsfondsen.nl
- 111 Zoals omwonenden van Tata Steel, Schiphol en Chemours, ouders die zich zorgen maken over de invloed die gok- en leenbedrijven, de alcoholindustrie en sociale media hebben op hun kinderen.
- 112 De Wet collectieve preventie volksgezondheid (Wcpv) (1990), in 2008 opgegaan in de Wet publieke gezondheid (Wpg).
- 113 De SER (2023) vindt dat de toegankelijkheid van de zorg én van het sociale domein wordt vergroot als ongewenste verschillen tussen gemeenten in zorgaanbod (postcode-

Noten

- zorg) worden weggenomen (uniformering van aanbod en tarieven). Inhoudelijk doet de SER een voorzet: maak het programma Kansrijke Start structureel.
- 114 Al jaren worden er projecten opgezet die gericht zijn op burgers met onbegrepen gedrag. De landelijk georganiseerde politie moet haar beleid afstemmen op het beleid van regio's en gemeenten, en dat laat grote verschillen zien. De taak Openbare Geestelijke Gezondheidszorg is niet meer wettelijk geborgd en wie welke taak heeft, is niet vastgelegd.
- 115 Dat is mogelijk via een Algemene Maatregel van Bestuur (AMvB).
- 116 De zogenoemde SPUK-gelden gaan wel enigszins gelabeld richting gemeenten, maar dat is tijdelijk geld.
- 117 Onder meer het GALA en het IZA door het ministerie van VWS, School en Omgeving door het ministerie van OCW en het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid van het ministerie van Volkshuisvesting.
- 118 De SER (2023) adviseert de benoeming van een coördinerend bewindspersoon (minister van Gezondheid), maar acht het benoemen van een regeringscommissaris ook een optie.
- 119 De SER (2023) noemt enkele landelijk uit te voeren taken. Eén ervan is dat de huidige vierjaarlijkse Volksgezondheid Toekomst Verkenning van het RIVM wordt benut als rapportage over doelen, kansen en bedreigingen van/voor de gezondheid per beleidsterrein. De regeringscommissaris zou hiervoor verantwoordelijk kunnen zijn.